

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QUVCHILAR IJODIY FAOLIYATINI SHAKLLANTIRISH SHART-SHAROITLARI

Xasanova Nargiz Soatmurotovna

Denov tumani 80-sonli umum ta'lim maktabining

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinfda o'quvchilar ijodiy faoliyatini shakllantirish yo'llari, o'quvchilarning ijodkorligini rivojlantirish, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni ijodiy faoliyat jarayoniga tayyorlash, uning pedagogik ahamiyati, o'quvchilarda ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish metodikasi, zamonaviy ta'lim yondashuvlari asosida o'quvchilar ijodiy faoliyatini tashkil etish usullari, yo'llari va samaradorligi haqida fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: ijodiy faoliyat, o'qitish, mashg'ulot, boshlang'ich ta'lim, o'quv jarayoni, o'qituvchi, o'quvchi faoliyati, hamkorlikda o'qitish.

Kirish:

Bugungi kunda ilmiy, uslubiy adabiyotlarda «ijod», «ijodkorlik» kabi atamalarni uchratib qolmoqdamiz. Bu atamalarning adabiyotlar sahifalarida paydo bolganligi bejiz emas.

«Ijod» sozining lugaviy manosi: «yaratish», «yangilikni kashf etish» sozlariga monand keladi.

Ijodkorlik - faoliyatning turli holatlarida paydo boladi. Qiziqish ilhom, intilish va boshqalar ijodkorlikning inson ongida eng oliy tarzda paydo bolishidan, namoyon bolishigacha jarayonini oz ichiga oladi. SHaxsda faoliyat ehtiyoji faoliyatda yangi ilgari maqsad qilib qoyilmagan, hal etuvchi vosita bolib hisoblanmagan intilishdir.

Ijodkorlik- sifat jihatdan yangi, moddiy va manaviy boyliklar yaratuvchi inson faoliyati jarayoni. Ijodkorlik ozida insonning mehnatda namoyon bolgan qobiliyatini ifodalaydi. Obektiv olam qonuniyatlarini bilish asosida xilma-xil ijtimoiy ehtiyojlarini qanoatlantiradigan yangi haqiqatni yaratadiganday mehnat ijod bolishi mumkin. Ijod turlari bunyodkorlik faoliyati bilan belgilanadi: ixtirochi, tashkilotchi, mehnati ilmiy va badiiy mehnat va boshqalar. Ijodiy faoliyat uchun imkoniyatlar ijtimoiy munosabatlarga bogliq. Bugungi kunda mustaqillik tufayli amalga oshirilayotgan talim islohotlari oz ishiga ijodiy yondashuvchi, fan, texnika, sanat, ishlab chiqarishning jadal rivojlanishiga oz hissasini qoshadigan yuksak malakali kadrlar tayyorlashga bogliq. SHunga kora, jamiyat taraqqiyoti talabalaridan kelib chiqqan holda har bir oquvchini ijodkorlik ruhida tarbiyalash muhim va zarurdir.

Psixolog olim N.D.Levitov ijodiy faoliyatni quyidagi mezonlar asosida vujudga kelishini isbotladi: tafakkurning mustaqilligi; oquv materialining ozlashtirilishi, tezligi va mustahkamligi;

standart bolmagan vazifalarni hal qilishda, aqliy chamalashning (topqirlikning) tezligi; organib chiqilayotgan hodisalarning mohiyatiga chuqur kirib borish orqali muhim bolmagan narsadan muhimini ajrata bilish.

Boshlangich talimda oquvchilar ijodiy faoliyatini shakllantirish shart-sharoitlari deganda, avvalo ana shu shart-sharoitlarning paydo bolishi, amalga oshishi hamda rivojlanishi jarayoni tushiniladi.

Ular quyidagilardan iborat :

O'quvchilar ijodiy faoliyatini shakllantirishda ularning bu borada egallashi lozim bolgan bilim, konikma va malakalari. Ijodiy faoliyatni shakllantirishda nazariy bilimlar bilan amaliyotning aloqadorligi. Ijodiy faoliyatni shakllantirishga doir mashgulotlar evristika muammoli vaziyatlar yaratish. Oquvchilarning ijodiy faoliyatini shakllantirishga texnologik yondashuv. Bu shart-sharoitlar quyidagicha amalga oshadi : Oquvchilarning ijodiy faoliyatini shakllantirishda ular egallashi lozim bolgan bilim, malaka, konikmalarga quyidagi talablar qoyiladi.

- dastur materiallarni qay darajada ozlashtirganligi ;
- mavzularga doir asosiy tushuncha va qoidalarni ozlashtirganligi;
- tanlagan mavzu boyicha topshiriqlarni mustaqil bajara olishi ;
- organilayotgan mavzulardagi asosiy muammolarni anglab olishi ;
- topshiriqlarni bajarishda oquv ashyolari va texnika vositalar, axborot texnologiyasidan foydalana olishi ;
- oz qobiliyatini namoyon etishi va uni rivojlantira olishi ;
- mavzu boyicha oz oldiga erishiladigan maqsadlarni qoya olishi, rejalar tuzishi va natijalarni baholay olishi ;
- mavzularni organishda oz fikrini dalillay olishi;
- oz variantini tavsiya eta olishi va hokazolar.

Mazkur talablar oqituvchiga oquvchilarning oqishga bolgan qiziqishlari, ularning oquv-biluv faoliyati, individual moyilliklarini bilish imkoniyati paydo boladi va bu borada oquv jarayoni tuzilmasini belgilab olishga yordam beradi.

Yuqoridagi talablar asosida muammoga doir talimni maqsadga muvofiq tashkil etishning ustuvor yonalishlari belgilab olinadi.

Maqsadga muvofiq yondashuv deganda oquv- biluv jarayoni yoki talim mazmuni, metod va shakllari tizimining ijodiy faoliyatni rivojlantirishga doir maqsadli yonaltirilgan maxsus tashkil etilgan tuzilmasi tushiniladi.

Pedagogikaning asosiy vazifalaridan biri barcha bolalarning ijodiy faoliyati har tomonlama rivojlanishini taminlaydigan shart-sharoitlar yaratishdan iborat. Shu bilan bir qatorda muayyan sohalarda chuqur qiziqishlarini, intilishi va qobiliyatini namoyon

qilayotgan oquvchilarni aniqlash, ularga bundan keyingi rivojlanishi uchun barcha imkoniyatlarni yaratib berish lozim. Buning uchun esa: kichik maktab yoshidagi oquvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishga doir shart-sharoitlar yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada:

O'quvchilar ijodiy faoliyatini rivojlantirishga doir innovatsion faoliyatga tayyorlash. Oqituvchi va oquvchilar munosabatida hamkorlik faoliyatini vujudga keltirish. Ijodiy faoliyatni rivojlantirishda bilishga doir innovatsion texnologiyalardan foydalanish.

Hozirgi davrda oquvchilarning biror- bir haqiqatni mustaqil izlashi va kashf etishi bilan bogliq bolgan evristik va muammoli talim oquv-biluv jarayoniga faol kirib kelmoqda.

V. Karimova oz tadqiqotlarida ilmiy faoliyatni ushbu uch turi amalga oshirilganda shaxsning unga mos bolgan sifatleri :

- 1) Oquvchilar tomonidan tashqi olamni kuzatish jarayonida zarur boladigan sifatleri;
- 2) Oquvchilar uchun faoliyatning ijodiy mahsulini yaratish sharoitlarini taminlovchi ijodiy faoliyat sifatleri;
- 3) Oquvchilar bilish faoliyatini tashkil etganda uning oldingi ikki holatda- bilish va ijod holatida korinadigan sifatleri namoyon bolishini ko`rsatib o`tadi.

Quyida sanab otiladigan sifatlar ijodiy izlanishli talim turini rejalashtirish, tashkil etish va samaradorligini nazorat qilish uchun asos bolib xizmat qiladi. Ijodiy faoliyat sifatlariga quyidagilarni kiritish mumkin : ehtirosli-obrazli sifatlar: ijodiy vaziyatlardan ilhomlanish, zavqlanish, joshqinlik; obrazlilik, uyushganlik, yangilik va gayrioddiylikni his etish, ziddiyatlarga nisbatan sezgirlik, ijodiy moyillik, ichki kurashlarni sinashga bolgan qobiliyat, ramziy ijodkorlik va boshqalar. tashabbuskorlik, kashfiyotchilik, zehn, oziga xoslik, har xillik, nostandartlik; goyalarni topishga, ularning individual, ozga insonlar bilish obektlari bilan munosabatlariga nisbatan qobiliyati; maktabda, oilada va boshqa ijtimoiy muhitda beriladigan axloq meyorlarini saqlab qolish konikmasi bilan uygunlashadigan fikrlar, tuygular va harakatlar erkinligi; sezgirlik, tanish narsalarni notanish narsalarda kora olish va aksincha; muammolarni hal etishda stereotiplarni yenga olish, ozgacha makonga chiqish qobiliyati; organilayotgan obekt bilan dialog olib bora olish ; bilish metodlarini tanlay olish; obektning oxshash obektlar bilan vazifa va aloqasini topish; bektlarning ozgarishi, uning osish yoki rivojlanish dinamikasini aniqlash; bektning xossalariga kora bilishning yangi metodlarini yarata olish ; gipotezalarini tariflay olish taxminiy fikrlar, qonuniyatlar, formula, nazariyalarni, konstruksiyalash: intuitsiya, meditatsiyaga ega bolish ;oz qobiliyatini ijodiy ishlarni bajarish va himoyalash shaklida amalga oshirish, tanlovlar, olimpiadalarda ishtirok etish tajribasiga ega bolish.

Bilishga doir sifatlar:

fiziologik sifatlar: organilayotgan obektni talim yordamida korish, eshitish, sezish, his eta bilish; ishqobiliyati, shijoatni tarbiyalash;

intellektual sifatlar: qiziquvchanlik , zehnlilik, mulohazalilik, ziyraklik, mantiqiylik, onglilik dalillash, analitik, sintetik oxshashini topa olishga qodirlik, isbotlashning turli shakllaridan foydalanish, ishqibozlik ;

sinchkovlik, zakovatlilik, muammolarda izlanuvchanlik, tajribalarga moyillik, savollar bera bilish, ziddiyatlarni kora olish, muammo va gipotezalarni tariflay olish, nazariy va amaliy tadqiqotlarni bajara olish, turli xil topshiriqlarni yechish usullariga ega bolish, xulosa va umumlashmalar qilish, harakatning tezkorligi tafakkurining xilma-xilligi;

shaxsiy faoliyatida aks etgan madaniy meyorlar va ananalarga ega bolish; oz bilimlari va olgan natijalarini dalillay bilish;

tanlash vaziyatlarida tanlay bilish;

paydo bolgan har qanday muammo boyicha ozing tushingani yoki tushunmaganini bildirishga qodirlik;

ozgalar nuqtai nazarini tushunish va baholay olish, mazmunli dialog yoki munozarali chiqishlar qilish;

organilayotgan sohalarni tizimli kora bilish; obektlar aloqalari, ularning sabablari, ular bilan bogliq muammolarni izlab topish; har qanday obekt va hodisa (tabiat, madaniyat, siyosat va hokazo) mohiyatini aniqlashga togri yondasha bilish ;

obektlar orasidan asosiysini tanlay bilish, ular orasidagi bir-biriga bogliqlikni izlash; tanilgan obektlarning yangi vazifalari va aloqalarini kora bilish; obektning kelib chiqish sabablarini izlashga qodirlik, obektning manosi, uning manbaini topishga qodirlik ;

organilayotgan fanlar boyicha malumotga, tayanch bilimlarga malaka va konikmalarga ega bolish;

organilayotgan bilimning asosiy muammolarini moljalga olish;

talim samarasi va sinfdoshlarining erishgan natijalarni qiyoslayo bilish, ularning oxshash va farqli tomonlarini ajratish, shaxsiy talimiy natijalarni qayta aniqlash yoki qayta ishlash ;

-madaniy-tarixiy oxshashliklarning kelib chiqish (namoyon bolish) sabablarini izlashga qodirlik, uning tuzilishini aniqlay bilish, oxshash ideal obektlar bilan aloqalarni topish, ideal obektlar tizimini tuzish, ularning shakllangan tamoyillar va mezonlar asosida madaniy- tarixiy oxshashliklarning tegishli real obektlar bilan aloqalari tizimini anglay bilish;

manaviy, moddiy va faoliyat shaklida erishilgan bilimlarni ruyobga chiqarishga qodirlik.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Ozbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.-T.: Ozbekiston, 2003.- 38 b.
2. Adizov B.R.Boshlangich talimni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari.- Toshkent: Fan, 1997.-182-b.
3. Azizxodjayeva N.N. Pedagogicheskiye texnologii i pedagogicheskoye masterstvo.-T. Fan va axborot texnologiyalari, 2006. -167 b.
4. Bikvayeva N.I., ye.YAngabayeva Matematika 3-sinf T., 2004 yil, 12-13 b.
5. Davletshin M.G. Zamonaviy maktab oquvchisining psixologiyasi. T., Ozbekiston 30 bet.
6. Dik N. F. Vospitivayem lichnost . Feniks, 2005 320 st.
7. Karimova V.M. Sunnatova R. va boshqalar. Mustaqil fikrlash. Akademik litseylar va kasb- hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma.- T.: SHarq, 2000- 112 b.
8. Karimova V, Nishonova Z. Mustaqil ijodiy fikrlash va shaxsning hissiy, irodaviy va intellektual hislatlari orasidagi bog'lanish // J. Xalq ta'limi, 2001. № 3-6, 64-69-b.